

Karin Edenhammar

LASTA KUNNIOITTAEN

YK:N YLEISSOPIMUS LAPSEN OIKEUKSISTA JA ICDP-OHJELMA

Keskustelun pohjaksi

ISBN 978-951-96829-4-5
2012

Copyright: Karin Edenhammar
Alkuteos: Respekt för barnet, 2009
Käännös: Leila Martinkauppi

Julkaisija: Paraisten kaupunki – Perhetalo Ankkuri
Paino: Aboprint, Parainen

Karin Edenhammar
LASTA KUNNIOITTAEN

YK:N YLEISSOPIMUS LAPSEN OIKEUKSISTA JA ICDP-OHJELMA
Keskustelun pohjaksi

Sisältö

Esipuhe	1
Suomenkielisen painoksen esipuhe	2
Johdanto	3
Lasta kunnioittaen	4
Lapsen oikeuksien sopimuksen sanoma ja lapsinäkemys	5
Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n sanoma ja lapsinäkemys	8
Lapsen oikeuksien sopimus	9
Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP	16
Lapsen oikeuksien sopimus ja ICDP arjen työssä	19
Loppusanat	28
Kirjallisuus	30

Esipuhe

Kun YK:n yleiskokous 20. marraskuuta 1989 hyväksyi yleissopimuksen lapsen oikeuksista, eli lyhyemmin lapsen oikeuksien sopimuksen, merkitsi se suurta edistysaskelta maailman lapsille. Sopimuksen voimassaolovuosina on myös tapahtunut paljon. Lapset on nostettu poliittiselle agendalle ja lapsen oikeuksista keskustellaan jatkuvasti useimmissa lapsia koskevissa yhteyksissä. Keskustelu keskittyy usein kuitenkin lapsen oikeuksien sopimukseen poliittisena ja juridisena asiakirjana, ei niinkään sopimuksen henkeen ja arvopohjaan. Sen vuoksi on tärkeää, että sopimuksen näkemystä lapsista subjekteina ja tasavertaisina ihmisinä tuodaan laajemmin esille keskustelussa.

Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP (ruotsiksi *Vägledande samspel*) on ohjelma, jonka tarkoituksena on saada meidät aikuiset tiedostamaan merkityksemme lapsen kehitykselle. Kannustava vuorovaikutus -ohjelma ei ole menetelmä, vaan suhtautumistapa ja tapa tuoda esille lapsen oikeuksien sopimuksen pedagogista puolta. Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP ja sen kahdeksan teemaa voivat syventää analyysia lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteista ja lisätä siten tietämystä lapsen tarpeista.

Lapsen oikeuksien sopimuksen peruseriaatteet voivat yhdessä Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP:n kanssa tulla konkreettisiksi ja käyttökelpoisiksi välineiksi lasten yhtäläisen arvon hyväksi tehtävässä työssä. ICDP korostaa vuoropuhelun merkitystä ja käsittelee lapsen oikeuksien sopimuksen konkreettista sisältöä arjessa.

Lapsen oikeuksien sopimus kertoo, että lapsella on oikeus tulla kohdatuksi kunnioittaen, ja ICDP kertoo, miten lapsi kohdataan kunnioittaen.

Christina Wahlund Nilsson

Ruotsin Pelastakaa Lapset -ohjelmavastaava

Suomenkielisen painoksen esipuhe

Perhetalo Ankkurissa Paraisilla olemme jo muutaman vuoden ajan pohtineet, miten YK:n lapsen oikeuksien sopimus voi antaa meille yhteisen arvopohjan usein pirstaloidussa moniammatillisessa työssämme. Lapsen oikeuksien sopimuksen elämistä arjessa olemme tutkineet Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n avulla.

Tarjoamme nyt ylpeinä ensimmäisen suomenkielisen julkaisun ICDP:stä. Toivomme sen toimivan keskustelun pohjana myös Sinun työssäsi ja työyhteisössäsi.

Kiitokset kääntäjä Leila Martinkaupille käännöstyöstä. Hänen kokoamansa alaviitteet antavat meille suomalaisille lukijoille lisätietoa lapsen oikeuksien sopimukseen liittyvästä lainsäädännöstämme.

Perhetalo Ankkurin työntekijöiden puolesta

Petra Zilliacus

Yhteisvoimin Turunmaalla -pilottiprojektin puheenjohtaja

Johdanto

Aikuisten herkkäkuuloisuus ja herkkyys ovat ehdottomasti ratkaisevimmat edellytykset sille, että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen pyrkimykset voivat toteutua arjessa. Vastuu tästä on aikuisten.

Aloite lapsen oikeuksien sopimuksen laatimisesta tuli Puolasta kansainvälisenä lasten vuonna 1979. Kesti kymmenen vuotta ennen kuin sopimus sai lopullisen muotonsa. Kaikki päätökset jokaisesta sanamuodosta piti tehdä konsensuksessa, mikä asetti suuria vaatimuksia kaikkien maiden edustajien yhteistyötahdolle ja päättäväisyydelle. YK:n yleiskokous hyväksyi lapsen oikeuksien sopimuksen marraskuussa 1989.

Lasten oikeuksien sopimuksen hyväksymisestä on kohta kulunut 20 vuotta. Se on pitkä aika ja joskus kuulee kysyttävän, onko lapsen oikeuksien sopimus parantanut lasten asemaa. Monesti ja monenlaisissa yhteyksissä pessimismiin onkin syytä sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Sopimuksen pyrkimys, lapsen oikeuksien esille tuominen, on kuitenkin täyttynyt. Lapset ovat aiempaa useammin poliittisella agendalla.

Oslon yliopiston emeritusprofessorit Karsten Hundeide ja Henning Rye alkoivat laatia Kannustava vuorovaikutus -ohjelmaa/ICDP:tä (International Child Development Programme) 1980-luvun alussa. Ohjelman valmistumisen ja kokeilujen jälkeen Norjaan rekisteröitiin kansainvälinen ICDP-säätiö vuonna 1992. Ohjelmaa on siitä lähtien kehitetty jatkuvasti eri alueilla, mutta samaan arvopohjaan tukeutuen kuin alun alkaenkin. WHO, UNICEF ja SIDA ovat hyväksyneet ohjelman ja käyttävät sitä.

Voimme todeta, että lapsen oikeuksien sopimus ja Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP ovat kehittyneet suurin piirtein samoihin aikoihin. Se ei luonnollisestikaan ole sattumaa, vaan liittyy ajan henkeen ja esille nousseeseen uudenlaiseen näkemykseen lapsista tasavertaisina ihmisinä.

Lapsen oikeuksien sopimuksen toteuttamiseksi arjessa on monia tapoja. Yksi niistä on ICDP-ohjelman käyttäminen. Voidaankin sanoa, että kaikki pyrkimykset luoda lapsille heidän kehitystään edistävä ympäristö ovat toimimista lapsen oikeuksien sopimuksen toteuttamiseksi. Usein tämä tapahtuu ilman, että tiedostetaan, miten työ kytkeytyy lapsen oikeuksien sopimukseen. Tämän vihkosen pyrkimyksenä on esitellä ajattelutapa, joka toivon mukaan voi olla käyttökelpoinen myös muissa kuin suoraan ICDP-ohjelmaan liittyvissä yhteyksissä.

Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP ei ole menetelmä, vaan tapa suhtautua lapsiin. Tämä suhtautumistapa perustuu laajaan tietämukseen lapsen kehitykselle välttämättömistä edellytyksistä. Se perustuu humanistiseen perinteeseen, josta välittyy kaikkien ihmisten samanarvoisuus ja ihmisten välisen jatkuvan ja ”tasa-arvoisen” vuoropuhelun tärkeys.

Lasta kunnioittaen

Lasten kunnioittaminen samanarvoisina ihmisinä, joilla on samat oikeudet, on suuri haaste ja vaatii paljon pohdintaa ja työtä meiltä aikuisilta. Lapsia on kautta aikojen perinteisesti pidetty objekteina ja lapset ovat hyvässä ja pahassa olleet aikuisten mielivallan käsissä. Elämme juuri nyt aikuis- ja lapsinäkemysten asennemurrosta: Subjekti-objekti-asetelmasta tullaan subjekti-subjekti-asetelmaan. Kun lapsi nähdään subjektina, seuraa demokratisoituminen aikuinen-lapsi-suhteessa. Tämä on pitkä ja vaikea prosessi.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus antaa meille tähän prosessiin tärkeän arvopohjan ja ICDP-ohjelma on meidän tarkastelutapamme ja kokemuksemme mukaan erittäin käyttökelpoinen apuväline lasten yhtäläisen arvon hyväksi tehtävässä työssä. Lapsen oikeuksien sopimus linjaa, että meidän on kunnioitettava lasten yhtäläistä arvoa, ja ICDP ohjaa meitä, miten voimme tämän tehdä.

Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n käyttäminen on tapa yrittää toteuttaa lapsen oikeuksien sopimusta arjessa. Lapsen oikeuksien sopimus antaa tällä tavalla lisää painoarvoa Kannustava vuorovaikutus -työlle.

Lapsen oikeuksien sopimus perustuu ja keskittyy luonnollisestikin enemmän ihmisoikeuksiin kuin ICDP. ICDP puolestaan sisältää enemmän tietämystä lasten arkisista tarpeista kuin lapsen oikeuksien sopimus. Mutta onko niissä jotain yhteistä, joka voisi ohjata meitä työssämme?

Lasta kunnioittaen -vihkonen voidaan nähdä keskustelun ”apuvälineenä”, jolla pyritään kytkemään yhteen lapsen oikeuksien sopimus ja ICDP-ohjelma aikuisten ja lasten arjen kohtaamisiin perheissä, neuvoloissa, päivähoitossa, esiopetuksessa ja koulussa sekä sosiaalitoimessa.

Tämä vihkonen pohjautuu pääosin julkaisuun ”Mänskliga rättigheter: Konventionen om barnets rättigheter”, Thomas Hammarberg (Ruotsin ulkoministeriö 2000), ja kirjaan ”Vägledande samspel”, Karsten Hundeide (Pelastakaa lapset ja ICDP 2001).

Lapsen oikeuksien sopimuksen sanoma ja lapsinäkemys

Lapsen oikeuksien sopimuksen näkemys lapsesta on kokonaisvaltainen eli se käsittää kaikenlaiset oikeudet: niin lasten taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset kuin poliittiset oikeudet ja kansalaisoikeudet.

Lapsen oikeuksien sopimuksen sanoma voidaan tiivistää neljään peruseriaatteeseen, jotka on muotoiltu sopimuksen artikloihin 2, 3, 6 ja 12: Kaikilla lapsilla on samat oikeudet ja kaikki lapset ovat samanarvoisia. Ketään ei saa syrjiä. Lapsen etu on otettava huomioon kaikissa lapsia koskevissa päätöksissä, yhteiskunnan on taattava lapselle ei vain henkiinjäämisen, vaan myös kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti, ja lapsen mielipiteiden on saatava tulla esille ja niitä on

kunnioitettava. Nämä neljä peruseriaatetta ovat kytköksissä toisiinsa ja yhdessä ne muodostavat lapsiasenteen, joka kuvaa lapsen oikeuksien sopimuksen lapsinäkemystä.

Lapsen oikeuksien sopimusta on tapana kuvailla eettiseksi perusasiakirjaksi, joka kiteyttää maailmanyhteisön suhtautumistavan lapsiin eli tuo esille aikamme yhteiskunnallisen lapsinäkökulman. Lapsinäkökulman lähtökohtana on lapsen täyden ihmisarvon ja integriteetin kunnioitus. Kaikki lapset ovat samanarvoisia ikään katsomatta. Lapsen oikeuksien sopimus on kansainvälisen yhteisön yhteinen näkemys lapsen oikeuksista.

Lapsen, ei lasten, oikeuksien sopimuksen lähtökohtana on yksittäinen lapsi, sopimus koskee kutakin yksittäistä lasta, ei lapsia ryhmänä. Tämä on tärkeä korostus ja se voidaan tulkita niin, että sopimus näkee lapsen subjektina eikä objektina.

Artikla 7

”Lapsi on rekisteröitävä heti syntymänsä jälkeen, ja hänellä on syntymästään lähtien oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.”

Tämän kirjauksen voidaan nähdä ilmaisevan lapsen kunnioittamista yksittäisenä henkilönä, subjektina. Lapsen oikeus henkilöllisyytensä säilyttämiseen määritellään näin:

Artikla 8:1

”Sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan lapsen oikeutta säilyttää henkilöllisyytensä, myös kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa niin kuin lainsäädännössä niistä määrätään ilman, että niihin puututaan laittomasti.”

Artiklat 5 ja 18

Useissa lapsen oikeuksien sopimuksen artikloissa on korostettu vanhempien yhteistä vastuuta lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä, näin esimerkiksi artikloissa 5 ja 18. Sopimusvaltioilla on kuitenkin velvollisuus antaa tarkoituksenmukaista apua ja tukea vanhemmille. Lapsen oikeuksien sopimuksessa määritetään, että vanhemmat ja yhteiskunta ovat yhdessä vastuussa lapsen elämästä ja kehityksestä.

Artikla 18:1

”Sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa.”

Artikla 18:2

”Tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtävänsä sekä huolehtivat lastensuojelulaitosten ja -palvelujen kehittämisestä.”

Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n sanoma ja lapsinäkemys

Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n johtoajatukseksi on lapsen kunnioittaminen itsenäisenä henkilönä. Ohjelma on terveyden edistämiseen tähtäävä perusohjelma, joka voidaan kytkeä lapsen oikeuksien sopimuksen 6. artiklaan, joka käsittelee lapsen oikeutta elämään ja kehitykseen.

ICDP-ohjelman näkemys lapsesta on kokonaisvaltainen. Se perustuu eri aloilla, kuten muun muassa psykologiassa, pedagogiikassa, sosiologiassa ja neurologiassa, tehtyyn tutkimustyöhön. Ohjelmassa on myös kulttuuripsykologinen näkökulma lapsen kehityksestä.

ICDP-ohjelmassa lapsi käsitetään osaavaksi ihmiseksi, jolla on syntymästään alkaen kyky moniulotteiseen vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa; hän on yksilö, joka on valmis osallistumaan ja oppimaan merkityksellistä yhdessäoloa toisten ihmisten kanssa.

Se, että lapsen kaikki kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, on tärkeä perusajatus ICDP:n lapsinäkemyksessä. Lähtökohtana on, että lapset ovat itsenäisiä henkilöitä, joilla on omat tarpeet ja toiveet. Edessäsi olevalla lapsella on sama tarve tulla kunnioitetuksi, ymmärretyksi ja rakastetuksi ja saada toimia omien päämääriensä mukaisesti kuin sinulla itselläsi. Lapsi on henkilö, subjekti.

Ohjelma korostaa vanhempien/opettajien vastuuta ja merkitystä lapsen emotionaaliselle ja kognitiiviselle kehitykselle. Ohjelma korostaa aikuisten rikastuttavaa ja laajentavaa roolia vuorovaikutuksessa lapsen kanssa.

Ohjelma on suhde- ja voimavaralähtöinen. Se perustuu ajatukseen, että kaikki kehitys ja kaikki oppiminen tapahtuvat aikuisten ja lasten välisestä suhteesta käsin ja että tästä suhteesta vastaavat aikuiset. Ohjelma keskittyy ihmisten voimavaroihin, ei heidän puutteisiinsa. Ohjelman pääasiallinen

tarkoitus on tukea ja kehittää vanhempien, lastenhoitohenkilökunnan, opettajien ym. herkkyyttä ja herkkäkuuloisuutta lapsen tarpeille ja oikeuksille.

ICDP soveltaa tulkitsevaa asennoitumista eli se, mitä lapset tekevät ja sanovat, on ymmärrettävää heidän todellisuudestaan ja tilanteestaan käsin. Aikuisen kyky herkkäkuuloisuuteen ja ymmärrykseen pettää, jos ajatellaan lapsen käyttäytyvän käsittämättömästi. Aikuisten kuuluu ymmärtää lasta, ei päinvastoin.

Lapsen oikeuksien sopimus

YK:n yleiskokous hyväksyi lapsen oikeuksien sopimuksen 20. marraskuuta 1989. Ruotsi ratifioi sopimuksen vuonna 1991.¹ Tämä merkitsee sitä, että kaikki lapsia koskevat lait ja asetukset on sovitettava yhteen lapsen oikeuksien sopimuksen pyrkimysten kanssa. Tämä taas tarkoittaa sitä, että kaikkien viranomaisten, kuntien, maakäräjien ja yksityisten toimijoiden on noudatettava lapsen oikeuksien sopimusta päätöksissään ja toiminnassaan.

Lapsen oikeuksien sopimus ei ole Ruotsissa laki.²

Sopimuksen periaatteita on sisällytetty eräisiin Ruotsin lakeihin:³

- **Lapsen etua koskeva periaate on sisällytetty vanhempainkaaren 6 ja 21 lukuun**
- **Lapsen etua koskeva periaate on sisällytetty sosiaalipalvelulain 1 §:ään, aloituspykälään.**

¹ Suomi ratifioi lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991.

² Suomessakaan lapsen oikeuksien sopimus ei ole laki.

³ Suomessa lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteita on sisällytetty muun muassa seuraaviin lakeihin: perustuslaki, laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, lastensuojelulaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, ulkomaalaislaki.

- **Periaate lapsen oikeudesta mielipiteensä ilmaisemiseen on sisällytetty sosiaalipalvelulain 9 §:ään.**
- **Ulkomaalaislain aloituspykälään on sisällytetty periaate lasten edun huomioon ottamisesta. Periaate lapsen oikeudesta tulla kuulluksi on sisällytetty saman lain 11 luvun 1 §:ään.**

Niiden lähes 20 vuoden aikana, jolloin lapsen oikeuksien sopimus on ollut voimassa, on käyty keskustelua siitä, pitäisikö lapsen oikeuksien sopimuksesta tehdä Ruotsissa laki. Esimerkiksi UNICEF ajaa tällaista linjaa. Norjassa lapsen oikeuksien sopimus on laki, jolla on samanlainen status kuin Norjan muulla lainsäädännöllä.

Lapsen oikeuksien sopimus käsittää yhteensä 54 artiklaa, joista 40 käsittelee lapsen oikeuksia, muut käsittelevät erilaisia menettelytapa- ja organisaatiokysymyksiä. Tässä vihkosessa mainitut artiklat muodostavat vain pienen osan kaikista artikloista. Tässä käsiteltävät artiklat ovat mielestämme suoraan kytköksissä Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n arvopohjaan ja sisältöön. Laaja kuvaus lapsen oikeuksien sopimuksesta ja sopimus kokonaisuudessaan on luettavissa ruotsiksi muun muassa Ruotsin ulkoministeriön julkaisusta ”Konventionen om barnets rättigheter” (<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/40998>).⁴

Ruotsissa hallituksella on päävastuu siitä, että lapsen oikeuksien sopimusta kunnioitetaan kaikkialla Ruotsissa.⁵

Lapsiasiavaltuutettu on viranomainen, jonka pääasiallisena tehtävänä on valvoa lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista Ruotsissa.

⁴ Lapsen oikeuksien sopimus on luettavissa kokonaisuudessaan esimerkiksi UNICEF:n verkkosivuilta osoitteessa: http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko. Tarkempaa tietoa lapsen oikeuksista saa esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilta osoitteesta: http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet.

⁵ Myös Suomessa päävastuu lapsen oikeuksien sopimuksen kunnioittamisesta on hallituksella.

Lapsiasiavaltuutettu tekee säännöllisesti tutkimuksia, miten esimerkiksi kunnat ja maakäräjät soveltavat lapsen oikeuksien sopimusta.⁶

Geneven lapsen oikeuksien komitea valittiin ensimmäisen kerran vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan komitea tarkastelee ”sopimusvaltioiden edistymistä tämän yleissopimuksen velvoitteiden täyttämässä”. Sopimuksen ratifioineet valtiot antavat raportin edistymisestään joka viides vuosi. Hallitukset voidaan ainakin moraalisesti asettaa vastuuseen, elleivät ne ole mahdollisimman täysimääräisesti noudattaneet lapsen oikeuksien sopimusta maassaan. Ruotsin hallitus jätti neljännen raporttinsa lapsen oikeuksien komitealle vuosina 2007/2008.⁷

Ruotsiin perustettiin vuonna 1991 lapsen oikeuksien sopimuksen pohjalta toimiva verkosto, jossa tätä nykyä on jäsenenä viitisenkymmentä vapaaehtoisjärjestöä. Toimintaa johtaa työvaliokunta, jonka yhdeksän edustajaa valitaan vuosikokouksessa. Verkosto tarkastelee, kuinka Ruotsi soveltaa lapsen oikeuksien sopimusta, ja toimii sen puolesta, että lapset ja nuoret itse vaatisivat oikeuksiaan. Vuodesta 1992 lähtien hallitus on kutsuttu vuosittain verkoston vapaaehtoisjärjestöjen kuulemistilaisuuteen keskustelemaan lapsen oikeuksien soveltamisesta Ruotsissa. Vuodesta 2000 lähtien kuulemistilaisuutta ovat pitäneet lapset ja nuoret, jotka esittävät kysymyksiä hallitukselle. Jokainen kuulemistilaisuus dokumentoidaan ja siitä kootaan vuosittain osallistujille ja poliitikoille jaettava raportti. Lisäksi verkoston tehtävänä on laatia vapaaehtoisjärjestöjen täydentävä raportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle. Ruotsin ICDP-säätiö on vuodesta 2006 lähtien ollut lapsen oikeuksien sopimuksen pohjalta toimivan verkoston jäsen.

Örebron yliopistossa aloitti vuonna 2007 Ruotsin hallituksen toimeksiannosta lapsen oikeuksien akatemia. Akatemia toimii kansallisesti

⁶ Suomessa lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on seurata ja edistää lasten oikeuksien toteutumista Suomessa.

⁷ Suomi (ulkoasiainministeriö) jätti neljännen raporttinsa lapsen oikeuksien komitealle syksyllä 2008.

lapsen oikeuksia koskevan tietämyksen vahvistamiseksi lasten tai lapsia koskevien asioiden parissa työskentelevien, kuten lakimiesten, opettajien, sosiaalityöntekijöiden ja yhdyskuntasuunnittelijoiden, keskuudessa.

Lapsen oikeuksien sopimus käsittää kaikenlaiset oikeudet: niin lasten taloudelliset, sosiaaliset, ja kulttuuriset oikeudet kuin poliittiset ja kansalaisoikeudet.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen oikeuksien lähtökohtana ovat lasten tarpeet. Lapsen oikeuksien sopimuksen voidaan sanoa kodifioivan lasten tarpeet oikeuksiksi.

Itse ajatus lapsen oikeuksista korostaa sitä, että lapsella on oikeus saada perustarpeensa tyydytetyiksi, olla turvassa hyväksikäytöltä ja syrjinnältä, saada ilmaista mielipiteensä ja tulla kunnioitetuksi. Yhteiskunta on velvollinen vastaamaan näihin tarpeisiin.

Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsinäkemys muodostaa perustan Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n lapsinäkemykselle. Lapsen oikeuksien sopimuksen olemassaolo kertoo uudenlaisen lapsinäkemysten syntymisestä. Lapsen oikeuksien sopimus vahvistaa, että lapsi on subjekti eikä objekti; sopimus pohjautuu näkemukseen siitä, että lapset ovat osaavia henkilöitä, oman elämänsä tuntijoita.

Lapsen oikeuksien sopimusta on tapana kuvailla eettiseksi perusasiakirjaksi, joka tiivistää maailmanyhteisön suhtautumistavan lapsiin eli tuo esille aikamme yhteiskunnallisen lapsinäkökulman. Lapsinäkökulman lähtökohtana on lapsen täyden ihmisarvon kunnioitus. Kaikilla lapsilla, isoilla ja pienillä, on sama arvo.

Artikla 1

”Tässä yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin.”

Artikla 2

Lapsen oikeuksien sopimuksen perusajatus on, että lapsilla on täysi ja sama ihmisarvo. Ajatus tasa-arvosta koskee myös lasten keskinäisiä suhteita: kaikki lapset ovat samanarvoisia. Lapsia ei saa syrjiä.

Artikla 2:1

”Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.”

Tärkeä tasa-arvon edellytys on, että jokainen lapsi/ihminen nähdään subjektina eikä objektina. Kannustava vuorovaikutus -ohjelmassa/ICDP:ssä toimitaan aktiivisesti sen puolesta, että lapset nähdään ihmisinä, joilla on omat ajatukset ja aikomukset. Katsomme, että lapsen sanomisilla ja käyttäytymisellä on aina tietyt syynsä, merkityksensä ja aikomuksensa, mutta me aikuiset emme aina ymmärrä niitä.

Artikla 3

Lapsen oikeuksien sopimuksen kantavana periaatteena on periaate lapsen edusta. Periaate voidaan johtaa kahteen perusajatuksen, jotka molemmat ovat jättäneet jälkensä lapsen oikeuksien sopimukseen: siihen, että lapsilla on täysi ja sama ihmisarvo eivätkä he siten ole vähempiarvoisia kuin aikuiset, sekä siihen, että lapset ovat haavoittuvaisia ja tarvitsevat erityistä tukea ja suojelua voidakseen nauttia täydestä ihmisarvostaan.

Artikla 3:1

”Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.”

Lapsen etu puhuttelee jotain syvää inhimillistä sisimmässämme. Kaikissa kulttuureissa, kaikkina aikoina ihmiset ovat vaalineet lapsen etua, koska pohjimmiltaan siinä on kyse ihmisen ja kulttuurin henkiinjäämisestä. ICDP-ohjelmaan perustuvan tunnepohjaisen dialogin käyttäminen on tärkeää lapsen edulle. Ilman tunnetason vuoropuhelua lapsi näivettyy.

Artikla 6

Lapsen oikeus kehitykseen on muotoiltu lapsen oikeuksien sopimuksen toisessa periaatteita ja visioita kuvaavassa artiklassa, nimittäin artiklassa 6. Artikla lapsen oikeudesta elämään on sopimuksessa muotoiltu kunnianhimoisesti, siinä mennään pidemmälle kuin lapsen oikeuteen tulla suojelluksi tappamiselta. Artikla korostaa niin henkiinjäämistä kuin lapsen oikeutta kehitykseen.

Artikla 6

”Sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään.” (Artikla 6:1)

”Sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti.” (Artikla 6:2)

”Tässä artiklassa käytetyn termin ’kehittyminen’ käytännön sisältö on toinen lapsen oikeuksien sopimuksen erityisistä haasteista. Tulkinalla on suora vaikutus niin terveydenhuolto- kuin koulutuspolitiikkaan. Geneven lapsen oikeuksien komitea on työssään pannut suuren painon lapsen varhaiselle kehitykselle, sisältäen myös lapsen oikeuden leikkiä.” (Hammarberg 2000, vapaa käännös.) Kannustava vuorovaikutus-ohjelman/ICDP:n kahdeksan teemaa luovat pohjan sille, että lapsi saa kehittyä täysimääräisesti kyvykkyytensä ja taitojensa mukaan.

Artikla 12

Ajatus lasten täydestä ja samasta ihmisarvosta johtaa myös siihen loppupäätelmään, että lasten täytyy saada mahdollisuus tehdä itsensä kuulluiksi ja vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Artikla 12 on lapsen oikeuksien sopimuksen kaikkein keskustelluin ja kiistanalaisin artikla, sillä se korostaa lapsen oikeutta vaikuttaa omaan elämäänsä. Artiklassa on kyse lapsen osallisuudesta ja se perustuu siihen ajatukseen, että lapset kykenevät muodostamaan omia mielipiteitään. Artikla 12 todistaa uskosta lapsen kykyihin.

Artikla 12

”Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.” (Artikla 12:1)

Artikla 12 on muotoiltu varovaisesti. Jo pelkästään se seikka, että lapsen oikeuksien sopimus todellakin pitää sisällään sanoman lasten mielipiteistä, on tärkeä. Se muodostaa lasten osallistumisen ja vaikuttamisen yhden kulmakiven. Juuri tämä on ehkä kaikkein radikaaleinta lapsen oikeuksien sopimuksessa.

Erityisesti artiklan 12 mukainen työ vaatii aikuisten herkkäkuuloisuutta ja herkkyyttä. Pohjimmiltaan on kyse aikuisten kyvystä tulkita ja ymmärtää lapsen aloitteita vuorovaikutuksessa, joka alkaa jo hoitopöydältä.

Lapsen oikeuksien komitean ideana oli, että lapsen oikeuksien sopimuksen neljä artiklaa: artikkelat 2, 3, 6 ja 12 eli sopimuksen peruseriaatteet sisällytettäisiin kaikkiin keskusteluihin sopimuksen toteuttamisesta. Keskusteltaessa esimerkiksi lasten oikeudesta koulunkäyntiin (artikla 28) huomioon tulee ottaa myös syrjintää (artikla 2), lapsen etua (artikla 3),

lapsen oikeutta kehitykseen (artikla 6) ja lapsen mahdollisuutta osallistua päätöksiin (artikla 12) koskevat näkökohdat.

Lapsen oikeuksien sopimukselle ja Kannustava vuorovaikutus -ohjelmalle /ICDP:lle on yhteistä, ettei niistä pysty irrottamaan yhtä yksittäistä artiklaa tai teemaa. Kaikki lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat liittyvät toisiinsa ja kaikki ICDP-ohjelman teemat liittyvät myöskin toisiinsa ja muodostavat täten kokonaisnäkemyksen lapsen kehityksestä.

Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP

International Child Development Programme -ohjelman eli ICDP:n ovat laatineet emeritusprofessori Henning Rye ja emeritusprofessori Karsten Hundeide, jotka molemmat ovat toimineet Oslon yliopistossa. Norjassa on vuodesta 1992 lähtien toiminut rekisteröity ICDP-säätiö. Tukholman lääninhallitus rekisteröi vuonna 2000 ICDP Sweden -säätiön. Ruotsin ICDP-säätiöllä on kansainvälisen ICDP-säätiön kanssa sopimus, joka ohjaa, miten ohjelmaa saa Ruotsissa käyttää.

Ruotsissa ohjelmaa käytetään muun muassa neuvoloissa, päivähoitossa, esiopetuksessa, koulussa ja sosiaalitoimessa.⁸

Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP on suhde- ja voimavaralähtöinen ohjelma. Se on perusohjelma, jota voidaan käyttää yhteisenä tietopohjana lapsista. Yhteinen tietopohja perustuu viimeisten 30 vuoden aikana lapsista tehtyyn tutkimustyöhön mm. kiintymyssuhdeteorian, objektisuhdeteorian, modernin kehityspsykologian, affekti- ja motivaatioteorian ja lapsen oppimista koskevien teorioiden saroilla.

⁸ Suomessa ICDP-ohjelman käytössä on otettu vasta ensiaskeleita, muun muassa Samspel i Åboland -hankkeessa Paraisilla.

Ohjelma haluaa edistää myönteistä käsitystä lapsesta ja myönteistä suhtautumistapaa lapseen sillä tavoin, että vanhempi/opettaja osaa samaistua lapseen tunnetasolla ja ymmärtää lasta ”sisältä käsin” kanssaihminenä. Samalla ohjelman painotuksena on tukea vanhemman/opettajan käsitystä itsestään ja hänen uskoaan omaan kykyynsä kasvattaa lasta.

Ohjelman tavoitteena on edistää positiivista tunnetason vuorovaikutusta vanhemman/opettajan ja lapsen välillä siten, että aikuiset osoittavat herkkyyttä lapsen viesteille sekä tunnetasolla, ilmaisun tasolla että käytännön tasolla.

Vanhempien/opettajien näkemys lapsesta eli se, miten he määrittelevät lapsen, ratkaisee vuorovaikutuksen laadun. Paljon huomiota kiinnitetään siihen, millainen käsitys aikuisella on lapsesta ja miten aikuinen voi kääntää mahdollisen kielteisen kuvansa lapsesta myönteisemmäksi ja kehittävämmäksi.

ICDP-ohjelma nostaa esille myös vanhempien ohjaavan roolin. Ohjelmassa on sen vuoksi didaktinen ulottuvuus, jossa on kyse asioiden selittämisestä ja asiayhteyksien laajentamisesta – vanhempi/opettaja rikastuttaa ja laajentaa lapsen kokemusta ympäristöstä nimeämällä ja selittämällä asioita. Tämä saa lapsen kiinnostumaan ja osallistumaan. Vanhempi/opettaja ohjaa lasta kulttuuriin, jossa he elävät.

Ohjelma pyrkii kehittämään lapsen osallisuutta, vaikutuskeinoja ja vastuuta.

Kun pienet lapset toimivat tavoitteellisesti esimerkiksi leikkiessään, he tarvitsevat usein tukea pysyäkseen tavoitteessaan ja päästäkseen tavoitteeseensa. Lapsi tarvitsee ohjausta, jotta hän ei toimi pelkästään impulsiivisesti, vaan kehittää kykyään hallita itseään. Lapset saattavat tarvita apua arvioimiseen, vaihtoehtojen näkemiseen ja asioiden suunnitteluun.

Toinen näkökohta on kielteisen käytöksen säätely ja hallinta. ICDP-ohjelmassa ei käytetä käsitettä ”rajojen asettaminen”.

Lapsi tarvitsee ohjausta esimerkiksi ollessaan yhdessä ja tehdessään yhteistyötä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Ohjelman erityisenä painotuksena on kehittää lapsen kykyä hallita aggressiivisia ja itsekkäitä ylllykkeitään. Lapsen moraalisisessa käyttäytymisessä on kuitenkin kyse enemmästä kuin kielteisen käytöksen hallinnasta, kyse on myös myötätunnon ja empatian osoittamisesta.

ICDP-ohjelma rakentuu kahdeksan eri vuorovaikutusteeman ympärille. Neljä ensimmäistä teemaa keskittyvät lapsen tunnetason kehitykseen ja loput teemat lapsen kognitiiviseen ja moraaliseen kehitykseen.

Teemoissa on tiivistettynä joitakin tärkeitä näkökohtia aikuisten ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa niin yksinkertaisesti, että vanhemman/opettajan on helppo tunnistaa ne. Ohjelman kahdeksan teemaa voidaan jakaa kolmeen eri dialogiin:

Tunnepohjainen dialogi:

1. Osoita myönteisiä tunteita ja kiinnostusta yhteyden luomiseen
2. Seuraa lapsen aloitteita
3. Vaihda myönteisiä tunteita lapsen kanssa
4. Kannusta ja anna positiivista vahvistusta

Merkityksiä luova dialogi:

5. Auta lasta keskittymään ja kohdistamaan huomionsa
6. Anna merkitys kokemuksille ja tunteille
7. Laajenna ja rikastuta, syvennä ja selitä

Säätävä dialogi:

8. Auta lasta hallitsemaan ja säätämään itseään
(ohjaa, osoita vaihtoehtoja ja suunnittele)

Nämä kahdeksan teemaa muotoiltiin alun perin etupäässä vanhempia/huoltajia ja lapsia varten, mutta teemoja on myöhemmin kehitetty ja niitä voidaan käyttää paitsi päivähoitossa, esiopetuksessa ja koulussa, myös muualla, kuten esimerkiksi sosiaalitoimessa.

Arkisen käyttäytymisen muuttaminen vaatii muutakin kuin sanoja. ICDP-ohjelman lähtökohtana ovat sen vuoksi aktiiviset osallistujat, jotka kuvailevat ja esittelevät omia kokemuksiaan ja keskustelevat niistä yhdessä muiden kanssa.

Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n pyrkimykset:

- ohjausta ohjeistamisen sijaan
- pysyä riippumattomana menetelmistä tai asiantuntijoista
- herkkäkuuloinen, tukeva ja ohjaava suhtautumistapa
- kunnioitus vanhempien/opettajien arvoja ja huolenpidon tapoja kohtaan
- tukea vanhempia/opettajia sen tiedostamisessa, mitä lapsi tarvitsee kehittyäkseen myönteisesti

Lapsen oikeuksien sopimus ja ICDP arjen työssä

Lapsinäkökulma on toistuva käsite lapsen oikeuksien sopimusta käsittelevissä esitelmissä, julkaisuissa ja keskusteluissa. Lapsinäkökulmalle on käsitteenä vaikea löytää yhtenäistä määritelmää.

Förskolan-lehden numerossa 6/2003 Kerstin Bäckström kirjoittaa seuraavasti: ”Tärkeä lähtökohta yritettäessä määritellä lapsinäkökulmaa on se, että aikuinen ei koskaan pysty näkemään todellisuutta lapsen todellisuudesta käsin. Sen vuoksi kyse on aikuisen lapsinäkökulmasta. Lisäksi lapsinäkökulmaa leimaa luonnollisestikin kulttuuri, jossa kulloinkin eletään, eikä sitä sen vuoksi voi muutta mutkitta siirtää yhdestä

kulttuurista toiseen. Ehkä tärkeimmät asiat ovat lapsen kunnioittaminen itsenäisenä henkilönä, kyky eläytyä lapsen tilanteeseen ja osoittaa empatiaa; uteliaisuus ja avoimuus sitä kohtaan, että lapsi on kasvava ja kehittyvä ihminen; kyky kuunnella, nähdä ja kohdata lapsi ja tahto ottaa vastaan se, mikä seuraa lapsen ilmaisuista. Näiden lisäksi tulevat tietoisuus oman, aikuisen näkökulman rajallisuudesta ja tietämys ja kokemus lapsen tarpeista, taidoista ja kehityksestä. Kaikkein olennaisimpana asiana, joka ehkä kiteyttäen voi määritellä lapsinäkökulman, on tahto kohdata lapsen ilmaisusta johtuvat seuraukset.”

Vastaavanlainen ajattelutapa on ICDP:ssä, jossa keskeisiä käsitteitä ovat herkkyys ja herkkäkuuloisuus. Ohjelmaan liittyvässä koulutuksessa ja ohjauksessa teemme paljon työtä harjoittaaksemme herkkäkuuloisuuttamme suhteessa lapseen. Tämä tapahtuu muun muassa analysoimalla arkisia tilanteita ja yrittämällä niissä ymmärtää lapsen aikomuksia ja ilmauksia. Käytämme omia kertomuksiamme ja kuviamme sekä elokuvia, satuja ja lastenkirjoja lisätäksemme ymmärtämystämme ja tietoisuuttamme vuorovaikutuksen merkityksestä.

”Mahdollisen kehityksen vyöhyke” on keskeinen käsite ICDP:ssä (lapsen oikeuksien sopimuksen 6. artikla). Myös ”proksimaalisen kehityksen eli lähikehityksen vyöhykkeenä” tunnettu käsite on peräisin venäläiseltä psykologilta Lev Vygotskiltä (Partanen 2007). Se tarkoittaa sitä, että lapsen/oppilaan rakentavia aloitteita tuetaan, hänelle annetaan vinkkejä ja häntä ohjataan asioissa jatkokehitystä silmällä pitäen. Oppilaan taitojen kehityttyä apua vähennetään ja vastuu siirtyy oppilaalle itselleen. Tällä tavoin oppilaalle saadaan luotua itseluottamuksen ja osaamisen tunne – hänellä on tällöin vastuu ja taito (ICDP:n 8. teema).

Seuraavassa muutamia esimerkkejä Kannustava vuorovaikutus -ohjelman käyttämisestä arjen vuorovaikutuksessa:

Tukholman ulkopuolella sijaitsevassa Åkersbergassa ICDP on otettu käyttöön yhdessä koulupiirissä, toistaiseksi pääasiassa päivähoitossa ja esiopetuksessa. Paikallisen kehittämisjohtajan näkemys on, että ”ICDP:n käyttäminen on lapsinäkemyksestä kiinni pitämistä. Lapsilla on erilaiset edellytykset riippuen muun muassa siitä, miten heidän lähellään olevat aikuiset näkevät heidät. Vanhemman/opettajan käsitys lapsesta ratkaisee, millaista huolenpitoa lapsi saa. On tärkeää olla juuttumatta kielteisiin arvioihin ja käsityksiin.”

Esimerkki päivähoitosta:

Eräänä syksynä usean uuden pikkulapsen aloitettua yhdessä päivähoitoryhmistä eräs pieni poika erottui joukosta, koska hän usein huusi, itki ja käyttäytyi vastahakoisesti. Häntä alettiin nimittää ”kiljuvaksi kakaraksi”. Yhtenä iltapäivänä lasten ja aikuisten ollessa pihalla poika seisoi tavalliseen tapaan huutamassa. Silloin yksi aikuisista näki pojan taipumukset, katsoi poikaa ystävällisesti ja alkoi laulaa tuttua laulua samalla kun hän hyppi tasajalkaa ja näytti iloiselta. Poika hämmästyi tästä niin, että hän riemastui ja alkoi itsekin hyppiä ja laulaa. Tämä toistui useita kertoja päivän aikana. Tällä yksinkertaisella tavalla aikuisen ja pojan välille syntyi myönteinen liitto. Aikuinen sai nähdä pojasta toisenlaisen puolen ja määritteli tämän uudelleen ”kiljuvasta kakarasta” iloiseksi ja innokkaaksi pojaksi. Tämä yksinkertainen tapahtuma oli pojalle käännekohta, hän alkoi sopeutua paremmin ja viihtyä päivähoitossa. (2. artikla, lasten sama arvo)

On paljon muitakin esimerkkejä siitä, että kun aikuinen kykenee ”määrittelemään lapsen uudelleen” ja muuttaa negatiivisen suhtautumistavan positiiviseksi, siitä tulee selvä käännekohta.

Aikuisten näkemys lapsesta vaikuttaa lapsen omakuvaan. Jos aikuiset voivat muuttaa kielteisen kuvan lapsesta myönteisemmäksi, myös lapsen näkemys itsestään voi muuttua myönteisemmäksi.

Kannustava vuorovaikutus -ohjelmaa/ICDP:tä käytetään myönteisen suunnan saamiseksi lasten arkeen. ICDP-ohjelmaa on vuodesta 2001 lähtien käytetty muutamissa Västervikin kouluissa. Kunta toteutti 1990-luvun puolivälissä laajan kehitystyön lapsen oikeuksien sopimuksen juurruttamiseksi kunnan kaikkiin toimintoihin. ICDP:n käyttäminen koulutyössä voidaan nähdä yhtenä tapana viedä eteenpäin lapsen oikeuksien sopimuksen pyrkimysten toteuttamista.

Muutostyö kohdistuu ensisijaisesti lasten voimavarojen ja vahvuuksien löytämiseen, ei siis ensisijaisesti lasten puutteiden tarkasteluun (6. artikla, oikeus kehitykseen). Tässä on paljolti kyse asennemurroksesta perinteisestä ”vikojen etsimisen kulttuurista”, jossa vastuu ongelmista pannaan lapsen kontolle, voimavaralähtöiseen ajattelumalliin, jossa keskiössä ovat ihmisten voimavarat ja aikuisten ja lasten väliset suhteet. Suhteiden kehittämisen perusta on aikuisten vastuulla, ei lasten.

Luonnollisesti on myös lapsia, joilla on erilaisia ongelmia, ja tällöin on erityisen tärkeää yrittää nähdä lapsen mahdollisuudet. Västervikissä ICDP:tä käyttävissä kouluissa on luotu tapaamismalli, jossa jokaiselle lapselle laaditaan toimenpideohjelma. Kaikkia tapaamisen osallistujia, vanhempia, opettajia, erityisopettajaa, psykologia, kouluterveydenhoitajaa jne. sekä oppilasta itseään kehoitetaan tapaamisen aluksi nimeämään joitakin osa-alueita, joissa lapsi on hyvä. Tämä mahdollistaa lapsen ”uudelleen määrittelemisen”. Se antaa toivoa ja luo hyvän työilmapiirin, minkä jälkeen voidaan siirtyä käsittelemään lapsen vaikeuksia ja löytää rakentavia työskentelytapoja. Oppilas on usein itse hyvin tietoinen ongelmistaan ja osaa ehdottaa, millaista apua hän tarvitsee. Lapsi saa itse muotoilla omat osatavoitteensa lähitulevaisuuden toimenpiteille. Aikuiset näkevät tässä kohden lapsen osallisuuden (lapsen oikeuksien sopimuksen

artikla 12) edellytyksenä positiivisen suunnan saamiselle negatiiviseen kierteeseen. Tällaista suhtautumistapaa pyritään noudattamaan sekä opettajien että lasten kesken ja se heijastuu myös yhteydenpidossa vanhempiin.

Esimerkki koulusta:

7-vuotiaalla Matiaksella ei ollut motivaatiota opetella lukemaan. Oppitunneilla hän istui enemmän pulpetin alla kuin tuolilla. Kerran opettaja alkoi kysellä Matiakselta:

- Miksi sinä haluat tulla isona? Mitähän luulet, että sinun pitää aikuisena osata?
- Minusta tulee maanviljelijä! Ajan traktorilla ja minulla on lehmiä! Minun ei tarvitse oppia lukemaan!
- Minäpä tunnen yhden maanviljelijän ja hän lukee tosi paljon. Hänen täytyy tietää, että hän antaa eläimille oikeita rehuja ja traktorin käyttöohjeitakin hänen pitää aina joskus lukea.

Hetken mietittyään Matias sanoo:

Okei, mutta ensimmäinen sana, jonka haluan oppia lukemaan, on ”traktori”!

Matiaksen toimenpideohjelmassa luki, että hänen piti harjoitella maatalaan liittyviä sanoja. Siitä hetkestä lähtien Matias alkoi opetella lukemaan ja oppi lukemisen pikkuhiljaa kokonaan.

Vuonna 2004 tarkoitusta varten asetettu työryhmä kokosi neljässä kunnan koulussa saadut kokemukset neljän vuoden ICDP-työstä raportiksi: ”Mielestämme alussa tehty työ lapsen oikeuksien sopimuksen parissa on ollut merkittävä osa tätä muutostyötä. Tämän myötä muotoutui arvopohja, joka otti huomioon lapsen ’oman arvon’. Lapsen oikeuksien sopimuksen käsittely loi edellytykset sen hahmottamiselle, että Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP on osa huomattavasti laajempaa

postmodernistista ja humanistista ajattelun perinnettä. Tämä perinne välittää kaikkien ihmisten samanarvoisuutta ja ihmisten välisen jatkuvan ja 'tasa-arvoisen' vuoropuhelun tärkeyttä.” (Bergman ym. 2004.)

Västervikin koulujohto näkee ICDP:n hyvänä yhteisenä perustana kaikelle koulussa tehtävälle työlle. ICDP-ohjaajia koulutetaan lisää ja kaikki työntekijät, myös koulutoimiston työntekijät, perehdytetään ohjelmaan. Koulujohto on nähnyt järjestelmällisen ICDP-ohjelman käytön vaikuttaneen positiivisesti paremman työilmapiiriin syntymiseen lapsille ja aikuisille ja parempien oppimistulosten saavuttamiseen.

Kuten edellä sanotusta käy ilmi, lapsen määrittely on ICDP:n keskeinen käsite. Kielteisen määritelmän kääntäminen myönteisemmäksi on osoittautunut hyvin toimivaksi esimerkiksi päivähoitossa, esiopetuksessa ja koulussa. Jos opettaja/vanhempi pystyy näkemään lapsen vahvuudet ja pyrkii tukemaan ja kehittämään niitä, siitä seuraa tavallisesti muutos parempaan. (Lapsen oikeuksien sopimuksen 2. ja 6. artikla.)

Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n käytön pitäisi ajan mittaan ehkäistä kiusaamista kouluissa. ICDP ei ole kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma, vaan sen on tarkoitus lisätä aikuisten empatiaa ja herkkäkuuloisuutta lapsia kohtaan.

”Empaattinen samaistuminen” on yksi ohjelman keskeinen käsite. Käsite merkitsee sitä, että aikuinen osoittaa lapselle myötätuntoa, empatiaa ja samaistuu lapsen kokemuksiin kuin omiinsa; aikuinen osallistuu lapsen kokemukseen. Edessäsi olevalla lapsella on sama tarve – ja oikeus – tulla kunnioitetuksi, ymmärretyksi ja pidetyksi ja ilmaista omia mielipiteitään kuin sinulla itselläsi. Jos aikuisella on kyky empaattiseen samaistumiseen, niin hän ei missään tapauksessa salli toisten lasten tai aikuisten kiusaavan lasta. Kiusaamisen ennalta ehkäisy on pitkälti lapsen oikeuksien sopimuksen 2. ja 3. artiklan mukaista työtä.

ICDP-ohjelma sisältää paljon ajatuksia siitä, miten luoda empatiaa ja epäitsekkyyttä edistävä ympäristö.

Toinen ICDP:n keskeinen käsite on ”läheisyyden vyöhyke”, jonne sijoitamme meille läheiset ihmiset, joihin pystymme samaistumaan empaattisesti. Jos lapsi on ”läheisyyden vyöhykkeellä”, hänestä on helpompi pitää huolta kuin jos lapsi on tämän vyöhykkeen ulkopuolella ja hänet nähdään objektina. Herkkäkuuloisuuden kehittäminen ja lapsen näkeminen henkilönä ehkäisee erilaista kaltoin kohtelua.

Sen jälkeen kun ICDP otettiin Ruotsissa käyttöön (vuonna 2000), neuvoloiden edustajat ovat olleet erittäin kiinnostuneita ohjelman ottamisesta käyttöön erilaisissa vanhempien ryhmissä. Esimerkiksi Taalainmaan läänin kaikille neuvoloissa työskenteleville tarjotaan ICDP-koulutusta. Tukholman läänin maakäräjien alainen kansanterveyden keskus *Centrum för folkhälsa* kouluttaa neuvoloiden, päivähoidon, esiopetuksen, koulun ja sosiaalitoimen henkilöstöä. Östersundissa ICDP-ohjelma on käytössä monien perhekeskusten vanhempien ryhmissä. Ohjelman käyttäminen voidaan nähdä asennemurroksena pääosin lääketieteellisestä tarkastelutavasta laajemmassa mielessä kehitystä edistävään työskentelytapaan. Tällöin pitkälti ohjeiden antamiseen perustuvasta työskentelytavasta siirrytään opastamaan ja tukemaan vanhempien omia voimavaroja. Muutos on suuri monelle neuvoloissa työskentelevälle, mutta se on täysin samansuuntainen suhteessa lapsen oikeuksien sopimuksen kokonaisnäkemykseen lapsesta ja lapsen kehityksestä (artiklat 2, 3, 6, 12 ja 24).

Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n nimenomaisena tarkoituksena on tukea vanhempien kykyä tulkita lapsen aloitteita ja tarpeita ja vastata niihin lapsen kehitystä edistävällä tavalla. Vanhempien ja lapsen välinen hyvä vuorovaikutus luo parhaat edellytykset lapsen kehitykselle. Vanhempien tueksi on laadittu pieni työvihko, jota voidaan

käyttää pohjana lapsen etua koskevilla keskusteluilla (lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artikla, lapsen etu).

Esimerkki neuvolasta:

”Sain yhteyden kyseiseen äitiin neuvolan kautta hänen kerrottuaan, ettei hän tiedä, miten suhtautua vauvaansa, joka tuolloin oli kolmen kuukauden ikäinen. Äiti oli erittäin väsynyt, hänellä oli vaikeuksia imettämässä, hän oli lukenut paljon vauvaikäisistä ja vauvaikäisten kehityksestä, mutta oli epävarma suhteestaan vauvaan. Hän pelkäsi kovasti tekevänsä virheitä ja kuvitteli vauvan olevan tyytymätön häneen äitinä. Olin tavannut hänet muutamia kertoja, kun esittelin hänelle ICDP:n vanhempien työvihkon. Kävimme teemat järjestelmällisesti läpi ja hän sai yhdessä miehensä kanssa miettiä, miten he toimivat yhdessä vauvansa kanssa. Kun kävin heillä kotona, niin osoitin äidille koko ajan kaikkia tapahtuvia myönteisiä asioita äidin ja vauvan välillä eri teemojen pohjalta. Äiti kertoi, että tämä auttoi häntä näkemään paremmin, mitä hänen ja vauvan välillä tapahtui. Hän näki myös toimivansa hienosti suhteessa vauvaansa ja tietysti varmistui äidin roolissa.”

Tälle äidille, joka etsi jatkuvasti vastauksia kirjallisuudesta, työvihkon saaminen oli erinomainen asia. Hän sai työvihkosta selkeää ohjausta siihen, miten toimia, ja lisäksi mahdollisuuden arvioida itseään. En usko, että tämä olisi toiminut yhtä hyvin, jos olisin heti alussa esitellyt perheelle ICDP:n vuorovaikutusohjelman. Olin tavannut sekä äidin että isän muutamia kertoja ennen kuin esittelin sen heille.

Näin jälkikäteen huomaa, että näinä kertoina sain kehitettyä vanhempien herkkäkuuloisuutta:

- sain vakiinnutettua luottamuksellisen suhteen vanhempiin
- määrittelimme lapsen yhdessä uudelleen tyytymättömästä, hankalasta vauvasta aktiiviseksi, uteliaaksi ja usein nälkäiseksi vauvaksi

- osoitin myönteisiä puolia vanhempien vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa
- puhuimme koko ajan siitä, mikä on tunnusomaista hyvälle vuorovaikutukselle.”

Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n avulla työskentely, jossa tavoitteena on tukea vanhempien herkkäkuuloisuutta lapsiaan kohtaan ja edistää hyvää vuorovaikutusta, voi olla yksi tapa suojella lasta kaltoin kohtelulta. Sellaisia ihmisiä ei kohdella kaltoin, jotka ovat ”läheisyyden vyöhykkeellä”, joihin samaistutaan ja joita kohtaan tunnetaan empatiaa. Tämän voi kytkeä lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaan 6 (oikeus elämään ja kehitykseen) ja artiklaan 19 (suojaus kaltoin kohtelulta).

Kuulluksi, nähdyksi ja kunnioitetuksi tulemisen voidaan sanoa olevan keskiö, jonka ympärille koko lapsen oikeuksien sopimus kietoutuu. Artiklaa 12 voidaan kutsua demokratia-artiklaksi, se käsittelee lapsen matkaa yhteiskunnan kypsäksi, täysivaltaiseksi jäseneksi. Lapsen ilmaukset ja viestit on otettava vakavasti. Kyse on aikuisten kyvystä tulkita ja ymmärtää lapsen tarpeita – mikä on yksi edellytys lapsen kehitykselle ja kyvylle ilmaista oma tahtonsa. Aikuinen voi saada hyvän avun tämän prosessin ymmärtämiselle ICDP:n kahdeksasta teemasta.

Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP on erittäin käyttökelpoinen erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa työskenneltäessä. Monet ruotsalaiseen erityispedagogiikan instituuttiin *Specialpedagogiska institutetiin* (heinäkuusta 2008 lähtien erityispedagogiikan kouluviranomainen *Specialpedagogiska skolmyndigheten*) kuuluvat erityisopettajat ovat saaneet Kannustava vuorovaikutus/ICDP-koulutuksen ja käyttävät ohjelmaa työssään toimiessaan erityislapsen parissa eri toiminnoissa. Monen ajattelutapaan erityislapsen uudella tavalla näkeminen on tuonut suuren muutoksen, kun lapsen diagnoosit ja puutteet on tietystä määrin jätetty sivuun ja on keskitytty lapsen voimavaroihin.

Kun on kyse lapsista, joiden toimintakyky on rajoittunut, on olemassa riski, että huomio kiinnittyy siihen, mitä Henning Rye nimittää ”hallinnolliseksi huolenpidoksi”. Hänen näkemyksensä on, että lapsi, joka vastaa kommunikaatioon heikosti ja epäselvästi ja joka ei itse tee paljoakaan aloitteita, on vaarassa jäädä yksipuolisen apuvälineisiin ja harjoitteisiin keskittyvän huolenpidon varaan. Lapsen tarve vuorovaikutukseen ja kommunikointiin unohtuu. Lapsi on vaarassa saada vielä uuden toimintarajoitteen, nimittäin puutteellisen sosiaalisen vuorovaikutustaidon. Lapsen välttämätön kunnioituksen, empatian ja vuorovaikutuksen tarve aliarvioidaan. Lasta ”toimintarajoitteen takana” ei nähdä. ICDP:n kahdeksan teemaa ovat erittäin tehokkaita keinoja myönteisen vuorovaikutuksen luomiseksi aikuisen ja erityislapsen välille.

Loppusanat

Kaikkien lapsia työssään kohtaavien on tunnettava YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja toimittava sen mukaisesti. Tämä on kirjattu selvästi muun muassa Ruotsin vuoden 1998 hallitusjulistukseen. Meillä aikuisilla on myös velvollisuus kertoa lapsille heidän oikeuksistaan. Päävastuu lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamisesta Ruotsissa on hallituksella.

Lapsen oikeuksien sopimuksen parissa tehtävää työtä voidaan kuvata useampivaiheiseksi prosessiksi: ensimmäinen vaihe on tietää, että lapsen oikeuksien sopimus on olemassa, seuraava vaihe on tietää, mitä siinä lukee eli teksti täytyy lukea, minkä jälkeen on ymmärrettävä, mitä teksti tarkoittaa ja miten sitä voidaan tulkita. Lopuksi edessä on se vaikea kysymys, miten itse kukin voi arjen työssään toteuttaa lapsen oikeuksien sopimuksen pyrkimyksiä.

Tietämys lapsesta on tärkeä edellytys sille, että lapsen oikeuksien sopimusta voidaan toteuttaa. Viimeksi kuluneiden 30 vuoden aikana

tietämys lapsesta on kehittynyt paljon. Puutteena on se, ettei tietämys siirry riittävässä määrin lapsia päivittäin kohtaaville. ICDP:n kahdeksan teeman avulla uusi teoreettinen tietämys vuorovaikutuksen merkityksestä yritetään saada käyttökelpoiseksi arjessa.

Jotta työ Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n ja lapsen oikeuksien sopimuksen parissa todella kantaisi hedelmää, työn on tapahduttava yhteiskunnan kaikilla tasoilla:

Mikrotasolla, joka tarkoittaa kaikkia arjen kohtaamisia lapsen kanssa perheessä, päivähoitossa, esiopetuksessa, koulussa jne. Lapsen oikeuksien sopimuksen ja ICDP:n avulla vuorovaikutusta lapsen kanssa ja suhdetta lapseen voidaan parantaa niin, että lapsen täysimääräisen kehityksen mahdollisuudet kasvavat.

Mesotasolla, jossa meidän tulee kehittää ja levittää tietämystä lapsesta ja lapsen tarpeista sekä oikeuksista eri ryhmissä ja yhteyksissä. Tämä tapahtuu eritasoissa koulutuksissa poliittisessa työssä jne.

Makrotasolla, jossa kahden edeltävän tason tietämystä ja kokemuksia voidaan käyttää päättäjiin vaikuttamiseksi. Lapsen oikeuksien sopimusta sekä tietämystämme ja kokemuksiamme lapsesta käytetään siis yhteiskunnan muuttamiseksi lapsen tarpeita ja oikeuksia paremmin vastaavaksi.

Voitaneen väittää, että Kannustava vuorovaikutus -ohjelman/ICDP:n käyttäminen työssä on yksi tapa ”elää” lapsen oikeuksien sopimusta arjessa.

Aikuisten tahto, herkkäkuuloisuus ja herkkyys lasta kohtaan ovat ehdottoman ratkaisevia tekijöitä, kun lapsen oikeuksien sopimusta toteutetaan käytännössä.

Kirjallisuus

Bergman, P. m.fl. (2004) Erfarenheter av arbete med ICDP i norra delen av Västervik. www.icdp.se

Bergman, P. & Edenhammar, K. (2007) Vägledande samspel för föräldrar. www.icdp.se

Hundeide, K. (2002) Informationshäfte för föräldrar. Åtta teman för vägledande samspel. www.icdp.se

Hundeide, K. (2006) Sociokulturella ramar för barns utveckling/barns livsvärldar. Studentlitteratur

Hundeide, K. (2001) Vägledande samspel. www.icdp.se

Linder, A. & Mortensen, S. B. (2008) Glädjens pedagogik. Studentlitteratur

Lindström, Å. (2006) International Child Development Programme med utgångspunkt från en förändrad syn på barn i samhälle och utbildningen i Sverige. Pedagogiska institutionen, Örebro Universitet. www.icdp.se

Niss, G. & Hindgren L. & Westin, M. (2007) Vägledande samspel i förskolan. www.icdp.se

Niss, G. & Söderström, AK. (2006) Små barn i förskolan. Den viktiga vardagen och läroplanen. Studentlitteratur

Partanen, P. (2007) Från Vygotskij till lärande samtal. Bonnier utbildning

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

Luettelo yleissopimuksen artikloista:

Osa I

Artikla:

- 1 Lapsen määritelmä
- 2 Syrjimättömyys
- 3 Lapsen etu
- 4 Oikeuksien toteuttaminen
- 5 Vanhempien ohjaus
- 6 Oikeus elämään ja henkiinjäämiseen
- 7 Oikeus nimeen ja kansalaisuuteen
- 8 Oikeus henkilöllisyyden säilyttämiseen
- 9 Vanhemmista erottaminen
- 10 Perheen jälleenyhdistäminen
- 11 Laiton maastakuljetus
- 12 Näkemyksenvapaus ja oikeus tulla kuulluksi
- 13 Ilmaisun- ja tiedonvapaus
- 14 Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus
- 15 Yhdistymis- ja kokoontumisvapaus
- 16 Oikeus yksityisyyteen ja perheeseen
- 17 Joukkotiedotusvälineiden rooli
- 18 Kasvatus ja kehitys
- 19 Pahoinpitelyltä suojelu
- 20 Vaihtoehtoinen hoito
- 21 Lapseksiottaminen
- 22 Pakolaislapset
- 23 Vammaiset lapset
- 24 Terveys ja sairauksien hoitaminen
- 25 Huostaan otettujen lasten olosuhteiden tarkistaminen
- 26 Sosiaaliturva
- 27 Elintaso
- 28 Koulutus, oikeus saada opetusta
- 29 Koulutus, tarkoitus

- 30 Vähemmistö- ja alkuperäiskansat
- 31 Lepo ja vapaa-aika
- 32 Suojelu taloudelliselta hyväksikäytöltä
- 33 Suojelu huumausaineilta
- 34 Suojelu seksuaaliselta hyväksikäytöltä
- 35 Lasten kauppaamisen estäminen
- 36 Suojelu muulta hyväksikäytöltä
- 37 Suojelu kidutukselta ja kuolemanrangaistukselta
- 38 Suojelu aseellisilta selkkauksilta
- 39 Toipumisen edistäminen
- 40 Rangaistusprosessi ja vankeinhoito
- 41 Suhde pidemmälle meneviin määräyksiin

Osa II

Artikla:

- 42 Velvollisuus saattaa yleissopimus yleiseen tietoon
- 43 Lapsen oikeuksien komitea
- 44 Täytäntöönpanoraportit
- 45 Komitean työskentelymenetelmät

Osa III

Artikla:

- 46 Allekirjoittaminen
- 47 Ratifiointi
- 48 Yleissopimukseen liittyminen
- 49 Voimaantulo
- 50 Muutokset
- 51 Varaumat
- 52 Irtisanominen
- 53 Tallettaja
- 54 Alkuperäistekstit

Kannustava vuorovaikutus -ohjelma/ICDP otettiin Ruotsissa käyttöön vuoden 2000 alussa. ICDP-työtä johtaa uskonnollisesti ja poliittisesti riippumaton säätiö Stiftelsen ICDP Sweden.

Ohjelma pohjautuu humanistiseen perinteeseen, joka välittää kaikkien ihmisten samaa arvoa eli sitä näkemystä, että myös lapset ovat ihmisiä, joilla on oikeudet. Kannustava vuorovaikutus -työ on suoraan kytköksissä YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen.

Tämän vihkosen kirjoittaja, laillistettu psykologi Karin Edenhammar, työskenteli 1980-luvun lopussa ja koko 1990-luvun ajan Ruotsin Pelastakaa lapset -järjestössä muun muassa lasten oikeuksia koskevia asioiden parissa. Yhtenä Stiftelsen ICDP Sweden -säätiön perustajista Karin Edenhammar on työskennellyt Kannustava vuorovaikutus/ICDP -koulutuksen ja -kehittämisen parissa.

Stiftelsen ICDP Sweden
www.icdp.se

